

Hallyjemał Ýegenmämmedowa

Category: Kitapcy, Zenan şahsyýetler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Hallyjemał Ýegenmämmedowa AT ÝÜREKLI ZENAN:

► **HALLYJMAL ÝEGENMÄMMEDOWA**

Her bir ynsan ýetmişiniň depesine çykмага golaýlaşanda, yzda galan ömür ýoluna ser salýan bolsa gerek. Onuň durmuşynyň muşakgatly ýyllaryny, begençli günlerini ýatlaýandygyna şek-

şübhe ýokdur. Däli dünýäniň öz başyna, il-gününe inderen oýunlaryny çugdam-çugdam edip ýüreginde daňyp goýýandygy ikuşsyzdyr.

1937-iň tutha-tutluk, basha-baslyk ýyllarynyň yzýanynda has takygy 1940-njy ýylyň başynda Çalsuwdan Gyrađeň obasyna göçüp geldik. Gyrađeň obasy Parawbibiniň obasyndan, çenek bilen, on kilometr günortasynda. Gyrađeňe barjak bolsaň, Küren dagynyň bilinden aşmaly bolýar. Belentlikden aşylýan ýerine **Musanyň gädigi** diýilýär. Şol gädigiň eňýän ýerinde dagy gujaklap oturan obady. Gyrađeň Gulmaç oba sowetiniň merkezidi. «Gyzyl baýdak» kolhozynyň ýerleşýän ýeridi. Oba sowetiniň başlygy at ýürekli zenan Hallyjemał Ýegenmämmadowady. Ýaşy ulalşandy. Oňa öňýeten **«Hallyjemał ejeke»** diýip ýüzlennerdi. Hormat goýardylar. Sylardylar. Bir aýdanyny iki gezek gaýtalatmazdylar. O zenanyň ömür beýany, gaýduwsyz gaýratlylygy, dilewarlygy, oba adamlaryny tutha-tutlukdan aman saklandygy barada adamlar üýşmeleňde gürrüň ederdiler. Çaga çagamyz gürrüňleri hezil edip diňlärdik. Hallyjemał ejekemize guwanardy. Onuň batyrlygyna haýran galardy.

Hallyjemał ejeke ene-atasyndan ir mahrum bolýar. Aga-ýeňňesi saklaýar. Edep-ekramly gyz edýän her bir işinde erjelligi, ezberligi elden bermändir. «Men ýetim galdym» diýip, ýowuz ykbalyň önünde ejizlemändir. Pelegiň başa salan oýnundan utulmandyr. Deň-duşlarynyň arasynda düşbülgi, duýgurlygy, dogumlylygy bilen mese-mälim saýlanypdyr. Hallyjemał ejeke ulalýar. Özüni tutýar. Döwlet işgäri bolansoň, 1924-nji ýyldan başlap, howalaň baýlary hopukdyryp başlapdyr. Şasoltan Garajaýewanyň uly gyzy Nuryny (Gynnany) atasumagy Garahoja Meredaman baýyň: «Gyzyň salgydyna on ýedi düýe bereýin» diýen aldagyna ynany, baýa berýär. Baý oňa iki düýe berýär. Şol wagt Nury 13-14 ýaşlarynda eken. Nury atasy öýlerine gaýtarylýar. Bir ýyldan soň – 1922-nji ýylyň ýaz paslynda gaýyn öýüne gaýtarylýar. Meredaman baý şol wagt 60 ýaşynda. Nurynyň ejesiniň gepi-sözi indelmeýär. Razyçylygy alynmaýar. Güýç görkezilýär. Meredaman baý Uzynsuw stansiýasyndan Öýleguşluga göçmekçi bolýar. Nuryny zorlap alyp gidýär. Täze baran obasynda Nuryny urup-horlap, pendiň ýamanyny berýär.

Hallyjemal eje oña hossarlyk edýär. Zalym baýy eýmendirýär. Gorkuzýar. Şasoltanyň adamsy aradan çykýar. Hallyjemal ejeke Nuryny dădesiniň aýadyna düýeli Gazanjyga alyp gaýdýar. Ýagdaýy Şasoltan ejä aýdýar. Ejesi gyzyny Aşgabada alyp gidýär. Okuwa ýerleşdirýär. Birnäçe ýyldan soň Nury Aşgabat okrug sud agzalarynyň başlygy, TSSR-de ýustisiýanyň ilkinji ministri bolup işleýär. TSSR Ýokary Sowetiniň deputatlygyna birnäçe gezek saýlanýar.

1937-njo ýyl iň agyr ýyllaryň başlangyjy boldy. Ilki-ilkiler Küren dagynyň jülgelerinde, Çalsuwda, Gyradeňde, Tersakanda mal-garasy bilen bolup ýören adamlary ellerini arkasyna daňyp, Gazanjykdaky ajal türmesine basardylar. Soň ýalan töhmet ýüklenen garyp-gasarlaryň, daýhanlaryň, maldarlaryň spisogy düzülip, oba sowetine zorluk bilen möhür goýdurylyp, gol çekdirmä synanşardylar.

«Gyzyl baýdak» kolhozyndan on alty sany kolhozçynyň spisogyna gol çekip, möhür basmagy oba sowetiniň başlygyndam talap edýärler. Hallyjemal ejeke spisoga gol çekip, möhür basmajagyny kesgitli aýdýar. Ony şol wagtky Gazanjyk NKWD-siniň başlygy, köp adamlaryň ganyna galmaga sebäp bolan Asgarowyň alnyna eltýärler. Asgarow: «Häzir türmä dykyň, gijäniň ýaryndan soň ýanyma soraga getiriň!» diýip buýruk berýär. Asgarowyň aýdan wagty sorag-jogap başlanýar.

Asgarow:

– Spisoga näme üçin gol goýup, möhür basmadyňyz? – diýip, azmly haýbag urýar. Hallyjemal ejeke:

– Öňki basyp ganyna galan adamlaryňa maňa gol çekdirip, möhür basdyrдыңmy? – diýýär.

– Beýle dili uzynlygy kim öwrettdi?

Hallyjemal ejeke:

– Adam-adama dili uzynlyk berip bilmez, uzyn dili Ýaradan Alla berdi – diýenden, Asgarow tarsa yerinden turýar. Gursakdaky yürek iki ýana urunýar. Ol jaýynyň içinde ojar oduna basan ýaly hars urýar. Iki baka haýbatly gadam urýar. Haýbatly sözünü dowam etdirýär:

– Şol spisoga möhür basmasañ, janyňy jähenneme ibererin. Meýdiňi dagdan aşyrarın. It-guşa şam bolarsyň – diýip,

bogazyna sygdygyndan gygyrýar. Onuň gykylygyna ýer sarssa sarsjakdyn emma Hallygözel ejekäniň sarsjak gümany ýokdy. Ol at ýürekli zenandy.

Ýüzläp-ýüzläp adamlardan sorag edende, hiç haýsyndan beýle gaýtawula gabat gelmedik zandyýaman Asgarow özüni zordan ele alýar we haýbat atmasyny dowam edýär:

– Nähak ýere ajala hüjüm edýärsiňiz. Möhri näme üçin basmaýarsyňyz! Sebäbini düşündiriň!

– Birinjiden-ä, garyp-gasar, daýhan, çopan adamlar Eýrana geçjek bolanoklar. Eýranda dogan-garyndaşlary-da ýok. Mal-gara, ýer, oňşuk bilen garabaşlaryna gaý bolup ýören adamlar. Siziňki baryp ýatan töhmet, ikinjiden, siz ýaly ganhor bolasym gelenok! – diýip, Hallyjemal ejeke jogap berýär.

Ganhoryň gahary depesine urýar. Ýaragyna ýapyşýar. Ok sürýär. Ajal nilini gönükdirýär. Diňe süýem barmagy mäşäni, çakmagy gysaýmasy galýar. Hallyjemal ejeke ýerinden batly gopup, ýakany jüwwe dilýär-de, Asgarowyň ýüzüne gaharly görejinini dikýär. Gözlerinden gahar uçguny syçraýar.

– At, gurrumsak! Çenemäni bilen, atmany-da biler. Nireden atmany bilmeýän bolsaň, ine, şu ýerden! – diýip, ýüreginiň üstüne sag eli bilen batly urýar.

Asgarowyň jyny basylyp, Hallyjemal ejekäni alaçsyz boşatmaly bolýar. Şeýdip on alty sany gül ýüzli ýigidi ölüm howpundan alyp galýar. Soňra ölüm bilen gutarýan tussaglykdan halas bolanlar: «Dünýe dursun – Ejekemiz dursun!» diýerdiler. Bu gürrüňi soň-soňlar Hallyjemal ejekäniň agzyndan eşitmeklik miýesset etdi.

1942-nji ýylda Gyrađeňdäki kolhoz Isgender obasyndaky «Sowet» kolhozyna birikdirildi. Oba sowetiniň başlyklygyna Hallyjemal Ýegenmämmadowa saýlandy. Sekretary çala sowatlydy. Okuwdan boş wagty ýazuw-pozuwyna kömek ederdim. Bolan wakanyň anygyna ýetesim gelip soradym. Ýokardaky ýazgylar ýaly jogap berdi. Şondan bäri berk ýadymda galdy.

Uruş ýyllarynda: «Hemme zat front üçin, hemme zat ýeňiş üçin» diýen çagyryş ýörgünlidi. Ýyly geýimler, ellikdir joraplar, altyn-kümüş şaýlary ýygnap fronta iberdi. Gelin-gyzlar her gije ellik-jorap ördüler. Kolhozdan düýe alyp, gartalşan

adamlary, bilegi zorly zenanlary Daşhowuza – kerwen ýollardy. Olar harytlary jöwene çalşyp, yzlaryna gelerdi. Getirilen gallany hemme hojalyga ýeter ýaly ederdi. O ýyllar zähmet rugsadyna-da gitmezdiler. Päk zähmete ömrüni bagş etdi. Üýtgewsiz kyrk ýyl oba sowetiniň başlygy bolup işledi. Ilki «Gulmaç», soňra «Jöýruk» oba sowetine baştutanlyk etdi. Ömür boýy ejeke mertebesini belent saklady. Il-günüň bähbidi üçin janyny aýamady. Köp alkyş aldy. Togsan ýaşy arka atyp, amanadyny tabşyrdy.

Ýatan ýeriň ýagty bolsun, Hallyjemal ejeke!

Tatar ÜÝŞMEKOW. Zenan şahsyýetler